

דְּרָשׁוֹת

פרשת נצבים, תשע"ט, מספר 1337

שופר מאריך וחצוצרות מקצרות – למשמעותו של ראש השנה חיים בורגנסקי

המועד, ואילו תרועת החצוצרות מבטיחה ישועה מהאויבים בשעת מלחמה.

מצווה נוספת המתקיימת בתרועה מופיעה בספר ויקרא, בהקשר של שנת היובל (וי' כה: ט-י):
וְהֶעֱבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעָשׂוֹר
לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכַּפָּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל
אַרְצְכֶם.

וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיְקַרְאתֶם
דְּרוֹר

כאן אין מדובר על תרועה של מלחמה או צרה, שהרי התרועה פותחת כאן את שנת היובל, שעליה נאמר "וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה". יש לשים לב לכך שגם הכלי שבו מריעים שונה כאן; תרועת המלחמה היא תרועת חצוצרה, ואילו התרועה הפותחת את שנת היובל היא תרועת שופר.

נראה שהתרועה הפותחת את שנת היובל היא תרועה של המלכה, המכריזה על "בואו" של מלך העולם לעולמו, למשך שנת היובל. בכך היא קשורה לתרועת המלך בדברי בלעם, למזמור מ"ז בתהלים, שבמרכזו המלכת ה' בתרועת שופר (עלה א-להים בתרועה, ה' בקול שופר), ואולי גם לקול השופר המלווה את הופעתו של ה' במעמד הר סיני.

אם כן, לפנינו בתורה שתי מצוות מפורשות של תרועה; האחת מצווה אותנו להריע בחצוצרות בשעת המלחמה, והשנייה מצווה אותנו להריע בשופר בפתיחתה של שנת היובל. כיוון שבתורה שבכתב נותר ראש השנה לוט בערפל במידה רבה, נראה שהתורה שבעל פה פונה לתרועות אלה, ומקישה מהם לתרועת ראש השנה.

מדובר בהכרעה עקרונית. שהרי, אם נשליך את תרועת השופר של היובל על יום התרועה של ראש השנה נבין כי התורה מצווה אותנו להריע בשופר באחד לחודש השביעי, ואולי לציין בכך את ראש השנה כמין "יובל קטן" מבחינת הרעיון שבו: אדנותו של א-להים בעולם.

אולם אם נקשור את ראש השנה לתרועות החצוצרה של המלחמה, נמקם את ראש השנה במרחב של אירועי מלחמה וצרה, וכך נריע בחצוצרות באחד לחודש השביעי כדי להיוושע מאיזה שהוא "צר צורר" עלום, שמשום מה קשור לאחד בחודש השביעי.

בשונה משאר מועדי התורה, שמשמעותם מוסברת בדרך כלל בכתובים, התורה אינה מסבירה את משמעותו של המועד החל באחד לחודש השביעי (להלן: ראש השנה, כפי שהוא נקרא בפי חז"ל). אמנם התורה קושרת בשני מקומות את היום הזה לתרועה: בוי' כג: כד:
"בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם שְׁבֹתוֹן זְכוֹרֹן תְּרוּעָה מִקְרָא־קֹדֶשׁ", ובבמ' כט: א:
"וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ... יוֹם תְּרוּעָה יְהִי לָכֶם", אולם היא אינה מסבירה מה משמעותו של "יום תרועה", ומה משמעותו של שבתון המשמש "זכרון תרועה". התורה גם אינה מבהירה כיצד יתבצע "יום תרועה" או "זכרון תרועה" למעשה.

עלינו לזכור שתרועות מופיעות בתנ"ך בהקשרים שונים. בדברי בלעם, למשל, אנחנו מוצאים "תרועת מלך" (במ' כג: כא), ואצל יהושע תרועת מלחמה: "יריעו כל העם תרועה גדולה ונפלה חומת העיר תחתיה" (ו:ה). כלי התרועה משתנים ממקום למקום, שהרי אצל יהושע מדובר בתרועה בפה, ואילו במקומות אחרים מדובר בתרועת כלי נשיפה.

עם זאת, מצוות הכרוכות בתרועה מופיעות בתורה בשני מקומות נוספים: בפרק י' בספר במדבר, ובפרק כ"ה בספר ויקרא. בראשית המסע של בני ישראל במדבר הקב"ה מצווה את משה להכין לו חצוצרות כסף, שישמשו מעין "מערכת כריזה" לצורך המסע במדבר (במ' יב-ח), ובהמשך (שם, ט-י) התורה עוסקת בתפקיד החצוצרות בארץ ישראל:

וְכִי תֵבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר
אֲתֶכֶם וְהִרְעַתֶם בְּחִצְצֹרֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה'
אֱ-לֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם.
וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי
חֹדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בְּחִצְצֹרֹת עַל עַלְתֵיכֶם וְעַל
זְבָחֵי שְׁלַמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזָכוֹן לִפְנֵי אֱ-
לֹהֵיכֶם אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם.

הן תקיעת החצוצרות והן תרועת החצוצרות מעוררות זיכרון לפני ה', אולם תקיעת החצוצרות מעלה את זיכרונו של הקורבנות בימי השמחה

* הרב ד"ר חיים בורגנסקי, המחלקה לתלמוד באוניברסיטת בר אילן, רב היישוב הושעיה.

ר' יהודה אומ' הכל נידונין בראש השנה וגזר דינו של כל אחד ואחד נחתם בזמנו... וגזר דינו של אדם נחתם ביום הכפורים.
ר' יוסה אומ' אדם נידון בכל יום שנאמ' ותפקדנו לבקרים.

אף כי ר' מאיר ור' יהודה חלוקים ביניהם בעניין המועדים השונים של הדין, שניהם מסכימים שראש השנה הוא יום דין. שונה מהם ר' יוסי, המתנגד עקרונית לרעיון שלפיו יש יום מסוים שהוא "יום דין". הקב"ה, כך סובר ר' יוסי, דן את עולמו בכל יום. בברייתא שבבבלי ר"ה טז ע"א תופיע שיטה נוספת, של ר' נתן, הסובר שהקב"ה דן את עולמו בכל שעה.

לענייננו, דומה שהתנאים הרואים בראש השנה יום דין, שיש לו בוודאי אופי של צרה אפשרית, שואבים את התפיסה הזו מהשוואת התרועה של ראש השנה לתרועת החצוצרות. יש לזכור כי ההשוואה של ראש השנה ליובל יכולה להסביר את היותו של ראש השנה "יום תרועה" (כביטוי המצוי בבמ' ל"ט), אולם אין היא יכולה לתת משמעות לביטוי "זכרון תרועה" (וי' כ"ג), שכן המילה "זכרון" אינה מופיעה בפסוקי היובל. לעומת זאת, פסוקי החצוצרות כוללים בתוכם הן את התרועה והן את הזיכרון: "וְכִי תִבְאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר אֲתֶכֶם וְהִרְעַתֶם בְּחֲצוֹצְרוֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם וְנִשְׁמַעְתֶּם מֵאִיְבֹיְכֶם".

השוואה זו מציעה פתרון למשמעות הביטוי "זכרון תרועה": התורה מצווה אותנו להריע בראש השנה על מנת להיזכר לפני ה', ובכך להיוושע. ישועה זו, כך סוברים כנראה ר' מאיר ור' יהודה, היא מחויבת המציאות לאור היותו של ראש השנה יום דין, ומי יעמוד בדינו של ריבונו של עולם?

תפיסה זו מוצאת את ביטוייה גם בצורתו של השופר לפי ר' יהודה. בהמשך המשניות שהבאנו לעיל, ר' יהודה חולק על תנא קמא המשווה את השופר של ראש השנה לזה של יובל:

רבי יהודה אומר בראש השנה תוקעין בשל זכרים וביובלות בשל יעלים.

ר' יהודה "מכופף" את השופר של ראש השנה, ומשווה אותו לזה של התענית. אין זאת אלא מכוח ההשוואה שהצענו, שלפיה ראש השנה "שייך" באופן מהותי לתחומם של ימי הצרה והתענית בשל היותו יום דין.

קיימים הדים רבים להתנצחות התנאית בין הסוברים שראש השנה הוא יום דין לבין המתנגדים לתפיסה הזו. אחד מהם, למשל, כרוך בשאלת משמעותו של השופר; האם הוא ביטוי להמלכת ה', או ביטוי לרצוננו לעורר את זיכרונו לטובה בשעת הדין, כמשמעותן של דרשות רבות.

ככל הידוע לנו ממקורות חז"ל, לפחות בסוף ימי המקדש השני ההכרעה הייתה בכיוון התרועה של שנת היובל. הראיה הפשוטה לכך היא שההלכה מחייבת לשמוע תרועת שופר בראש השנה, ולא תרועת חצוצרות. כלומר, לראות בראש השנה יום חגיגי ולא יום צרה.

הקביעה הקושרת את ראש השנה לשנת היובל באה לידי ביטוי בכמה עניינים. לדוגמה (משניות ג-ה מפרק שלישי של מסכת ראש השנה):

ג. שופר של ראש השנה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב

ושתי חצוצרות מן הצדדין

שופר מאריך וחצוצרות מקצרות

שמצות היום בשופר.

ד. בתעניות בשל זכרים כפופין ופיהן מצופה כסף

ושתי חצוצרות באמצע

שופר מקצר וחצוצרות מאריכות

שמצות היום בחצוצרות.

ה. שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות...

להבהרת העניין חשוב לציין כי בבית המקדש היו מריעים תמיד בשופר ובחצוצרות ביחד, על פי הפסוק "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'" (תה' צח:ו). לכן נוצר הצורך להבחין קולית וויזואלית בין המקרים שבהם מצוות היום חייבה תרועת שופר לבין אלה שמצוותם בחצוצרות.

המשנה קושרת את תרועות ראש השנה והיובל, ומבחינה בינן לבין תרועות התענית: מצוות היום של ראש השנה והיובל היא תרועה בשופר, ולכן תרועת השופר ארוכה מתרועת החצוצרות. לעומת זאת, בימי הצרה, בתעניות, הייתה מצוות היום להריע בחצוצרות (על פי במ' ז), ולכן הן היו המאריכות בתרועה. בראש השנה וביובל השופר ממוקם במרכז והוא שופר ישר, מצופה זהב, שופר "מלכותי" של יעל. לעומת זאת, בתעניות החצוצרות היו במרכז, ובהתאם, השופר המלווה אותן היה שופר כפוף של איל, שפיו מצופה כסף, שופר שצורתו מביעה את הצרה שבה שרוי הציבור. גם ברכות התפילה של ראש השנה הושוו לאלו של יום הכיפורים של יובל.

כאן אנו רואים את ההכרעה שהצגנו למעלה: לראש השנה אופי דומה לזה של שנת היובל, והוא אינו קרוב באופיו לימי התענית.

והנה, בראשית המאה השנייה לספירה אנו מוצאים דעות תנאיות המתייחסות לראש השנה כיום דין. לפניכם קטע מתוספתא ראש השנה א, ג. לקטע זה מספר מקבילות, שהידועה שבהן מצויה בבבלי ר"ה טז ע"א:

הכל נידונין בראש השנה וגזר דינו נחתם ביום הכפורים דברי ר' מאיר.

בסופו של דבר התקבלו שתי הדעות, וראש השנה משלב בתוכו את מסורת ההמלכה ואת מסורת הדין. עם זאת, ראוי לדעת שעוד בסוף המאה השלישית לספירה ציין רב יוסף (בבלי, ר"ה טז ע"א) את רתיעתו מקביעתו של ראש השנה כיום דין. העובדה שאנחנו מתפללים כל השנה על חולים וזקנים, טען רב יוסף, מלמדת שאיננו מקבלים את ראש השנה כיום דין. שכן, אם נגזר דינו של אדם בראשית השנה, מה טעם להמשיך ולהתפלל לשלומו בהמשך השנה? רב יוסף נגע כאן בנקודה משמעותית, שאנו נוטים להתעלם ממנה: אימוץ המסורת בדבר היותם של ימי ראשית השנה ימי דין פוגע במידה רבה בזמינות הא-להית לאורך כל השנה. אפילו התלמוד הבבלי, המציע פשרה בין תמיהתו-קביעתו של רב יוסף לבין קביעת המשנה שראש השנה הוא יום דין, אינו מבטל את הפגיעה הזו, שכן הבבלי טוען ש"יפה צעקה לאדם... אחרי גזר דין", ותפילה שיש בה צעקה יכולה לשנות את הדין הגזור מראשית השנה. אולם, כמה מאיתנו רגילים לצעוק בתפילותיהם, בין צעקה שבפה ובין צעקה שבלב?

שריד טקסטואלי מרתק לאותו ויכוח ניתן לראות במשנה השנייה של מסכת ראש השנה, המשנה שקיבעה את דמותו של ראש השנה כיום דין:

בארבעה פרקים העולם נידון

בפסח על התבואה

בעצרת על פירות האילן

בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו

כבני מרון, שנאמר היוצר יחד לבם, המבין

אל כל מעשיהם,

ובחג נידונין על המים.

קצרה היריעה מלנתח את המשנה לפרטיה, אולם כבר במבט מהיר ניכרת לעין ייחודיותה של השורה הרביעית, זו העוסקת בראש השנה. לארבע השורות האחרות מקצב קבוע, כמעט שירי, ומבחינת תוכנו הן עוסקות בזיקה שבין הרגלים לבין עונתם החקלאית. שונה מהן השורה הרביעית, שהיא ארוכה בהרבה, מכילה ציטוט של פסוק ובכלל – ניכר בה שאינה חלק מאותו מקצב.

דומה שזהו סיפורה של המשנה: במקור היא עסקה בשלושה פרקים שבהם העולם נידון דין חקלאי, בשלושת הרגלים. כותרתה הייתה אז, ככל הנראה, "בשלושה פרקים העולם נידון". מאוחר יותר, כאשר התגבשו הדעות המציניות את ראש השנה כיום דינו של האדם, "הוכנס" גם ראש השנה אל אותו מקור, אחרי הרחבת הכותרת ל"בארבעה פרקים...". אכן, ניכר שהמשפט העוסק בראש השנה הוא "השתלה" ואינו חלק מהניסוח המקורי. הנה כי כן, דווקא המשנה שקיבעה את ראש השנה במסורת כיום דין משמרת בתוכה את הדיו של הוויכוח הקדום בדבר משמעותו.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף